

Gróf Annamária felvétele

CSÁKI JUDIT

Az öröm játéka

■ ANTHONY SHAFFER: MESTERDETEKTÍV ■

A krimi elég halálos színpadi műfaj, azon alapaxiómánál fogva, hogy az ész nem látványos. (Azok a szériában gyártott – túlnyomórészt amerikai – filmek, melyekben többnyire rengeteg öldöklés és vér folyik, és legutoljára, szerencsés esetben, éppen a detektív vagy a pozitív hős mészárol, távoli rokonságban sincsenek a krimivel, tán ezért is becézik akciófilmeknek őket.)

A krimi elsősorban szellemek párbaja; klasszikus darabjaiban – például Agatha Christie vagy Chandler műveiben – többnyire egyetlen, rendszerint „készen talált” hulla és rengeteg fejtörés van.

Anthony Shaffer *Mesterdetektív* című darabjával – a Merlinben mutatták be Keszég László rendezésében – az a legnagyobb baj, hogy az iratlan, de szigorú szabályok alapján voltaképpen egyetlen szót sem lehet írni róla; még azt sem szabad elárulni, van-e benne hulla és mennyi. De még azt sem, ki a mesterdetektív, és belőle hány van.

Annyit azért lehet talán mondani, hogy a mű a vígjátékba hajló krimik nagy családjába tartozik. Az epizódok tartalma-formája, a fordulatok minősége és sűrűsége, valamint a dialógusok intonációja nem a horror motívumait, hanem a szellemet és szellemességet preferálja. Izgalom és nevetés könnyű kezű elegyítése, pofon-

egyszerű sablonok pikáns „nyakatekerése” – ez Anthony Shaffer darabja, melynek szolid minőségében, gyanítom, ismét csak orosz-lánrésze lehet Hamvai Kornél fordításának. Ezúttal nem a nyelvi bravúr volt a feladat – mint például a Caryl Churchill-darab esetében –, hanem éppen ellenkezőleg: a nyelvi észrevehetetlenség, melynek előállítása szintén nem könnyű.

Műfaját és minőségét tekintve is szórakoztató színházat látnunk a Merlinben. Shaffer csavaros darabján, Hamvai sima és elegáns fordításán kívül ehhez az ezúttal elsősorban játékmesteri erényeit megmutató Keszég László rendezőre és precíz, alapos, technikás, szellemes színészi játékra van szükség.

Keszég rendezes levezényli a produkciót – és ez manapság nem kis dolog. A szakma ismerete, a rutin megszerzése alapkövetelmény – és ehhez Shaffer darabja a maga módján jobb alapanyag, mint a *Hamlet*. Keszég gondja a ritmus, a színpadi akciók térben való terítése, a játéktér és a díszlet helyzetbe hozása – ehhez meglehetősen segítséget kapott Valcz Gábortól, aki stílusos, angolban tartott, apró ötletekkel megbolondított, szakmányban dolgozó krimiiparos szalon-dolgozóját készítette el.

A színpap öt játszós személyt tüntet fel; közülük háromnak a teljesítménye – nyomós okokból – értékelhetetlen. Csak a két „profí”,

◀ Jordán Tamás (Író) és Mácsai Pál (Vendég)

Jordán Tamás és Mácsai Pál alakításáról lehet beszélni – és erről is kevesebbet, mint megérdemelné (lásd az íratlan, de szigorú törvényeket).

Jordán egy sikeres, eléggé gazdag, mégis nagyjából boldogtalan krimiszerzőt játszik. Boldogtalanságának súlyos oka van: az unalom, méghozzá a szellemi unalom. Noha íróasztalán ott hever legutóbbi – még készülő – bűnügyi történetének kézírata, a kisasztalokon többféle játék, ez az ember nyaktól fölfelé mégiscsak unja magát. Játékai afféle egyedül is játszható, de voltaképpen társas variációban élvezetesebb fajták; eléggé simán adódik tehát a következtetés: ez az ember igazi társasjátéokra vágyik, ahhoz pedig igazi társra. Feleség, szerető – mindből van, amennyi kell – erre a feladatra szóba sem jöhet: más kell. És ahogy ilyenkor lenni szokott: betoppán valaki.

Amikor az előadás elkezdődik, Jordán éppen írógép – tehát a computer előtti korban vagyunk, ami ezúttal elsősorban azt jelzi, hogy a szellem mozgástera nagyobb, karaktere ruganyosabb, ambíciója elevenebb. Alig van időnk körülnézni a szobában, és lajstromozni a bútorokat, kellékeket – ilyenformán levonni a következtetést, hogy ezt az angol urat „női nyomok” nem veszik körül, mert szobája nemcsak angol, hanem férfias is –, máris csöngetnek. Az amúgy komótos Jordán mozdulatai felgyorsulnak, szemében várakozás és remény csillan (játék van kilátásban!), és kissé átrendezi a terepet: megteremti a munkájába belefeledkezett író exteriőrjét. Ez a gyors váltás csak azért érdemel említést, mert később a színész játékának meghatározója lesz; nemcsak mint a hamis látszatok keltéséhez elengedhetetlen eszköz, hanem mint egy személyiség lényege. Jordán jókedvűen lendületes alakításában még a színész öröme is ott van: ezt szokás néhol lubickolásnak nevezni.

A betoppánó vendég Mácsai Pál – hogy kit, illetve mit játszik, nem mondhatom el, legfeljebb annyit, hogy ismeretlenül érkezik. Az első közös jelenet tehát két idegen egymást felmérő, felbecsülő, tapogatózó találkozás; a betoppánó féltékenysége, zavara és gátlásai az otthon és a helyzet előnyét birtokló házigazda fölényességével szemben. Mácsainak nyilván nem esik nehezére az általa játszott figurát végigkergetni a rétova – és a sikeres író jelenlétében kisebbségi komplexusban szenvedő – idegentől a morális fölényt kinyilvánító öntudatos férfiig; és ez még csak a második jelenet summája. Ami ezután jön, ahhoz nem egy alakon belüli gyors színészi váltásokra van szükség, mint Jordán esetében, hanem inkább a különféle helyzetek diktálta gyors fejlődés virtuóz bemutatására. A betoppánó idegenből ugyanis előbb játékos lesz, azután sok minden más. Mácsai „alakhalmazást” kénytelen elkövetni; felteszem, a legkülönfélébb színészi készségek segítségével igen magas szinten abszolválta feladatát legalább annyira szórakoztatja, mint a közönséget.

És miközben minduntalan a szórakozás jut eszünkbe, muszáj észrevenni, hogy ebben a globális jó hangulatban, kellemesen bizsergető szellemi izgalomban pokoli sok munka rejtőzik. Mutatkozni nem mutatkozik, merthogy nem mutatkozhat – innen tudjuk, hogy benne van. Amiként a sokértelmű *játék* szónak egy általam igen kedvelt, amúgy ritkán látható árnyalata is – na, ebben különbözik a Merlin Színház *Mesterdetektív* című produkciója a szórakoztató színházi előadások legtöbbjétől.

ANTHONY SHAFFER: MESTERDETEKTÍV (Merlin Színház)

FORDÍTOTTA: Hamvai Kornél. DÍSZLET: Valcz Gábor. JELMEZ: Szűcs Edit. MASZK: Bakács Kati. FÉNY: Bányai Tamás. A RENDEZŐ ASSZISZTENSE: Csóka Tímea. RENDEZTE: Keszég László. SZEREPLŐK: Jordán Tamás, Mácsai Pál.

TARJÁN TAMÁS

Mérgesgáz

■ THOMAS BERNHARD:

■ NYUGÁLLOMÁNY ELŐTT ■

A második felvonásig kell várni arra, hogy a szituációt alapozó szöveg-halmazból, az információkat nyújtó dialógusból tényleges drámai-színpadai helyzet fejlődjön ki. Ekkorra már otthon van – két húgával együtt – Rudolf Höller, a cím szerinti életkorba jutott törvényszéki elnök. Tóth Judit (Vera) és Szilágyi Zsuzsa (Clara) ketőse végre katalizálódik Sinkó László Rudijától. Sinkó – aki ezúttal nemcsak főszereplő, hanem rendező is – vérében, gesztusaiban, ambícióiban hozza korábbi szenzációs Thomas Bernhard-figurájának (A színházcsinálónak) az emlékét: az interpretáció egy lehetséges és nagyszerű változatát tehát, az imázst, amelyet pár esztendeje A világjobbító címszerepében már kevesebb eredetiséggel és bölcs rutinnal öregbített. De még így is a harmadik részig kell böjtölnünk, hogy a Nyugállomány előtt – ebben a megvalósításban – igazolja szerzője sötét hírnevét, és valamelyest hitelesítse saját értékeit.

Bernhard maga sem igyekezett megkönnyíteni a színre vivők dolgát. Ez az 1979-es darabja egyrészt erőteljesebb kidolgozása a fasizmus, a tovább élő náci mentalitás elleni gyilkos undorának (mintha valóban nem pusztán a tárgyat munkálta volna ki: kidolgozza magából az érzület már-már fiziológiai hatásait is; ez a materialitás jelen van Bognár László izzó és puritán fordításában is, noha textusa nem éri el legavatottabb Bernhard-tolmácsolóink teljesítményeinek színvonalát). Másrészt teherpróbája a három embertényező (egy férfi plusz két nő) életcspadának, melynek vasa majd a későbbi *Ritter, Dene, Voss* pszichológiai rengetegében visszhangosabbat csattan. Rudolf Höller egykori SS-tiszt és sokszoros gyilkos minden év október 7-én megüli bálványa és megmentője, Himmler születési évfordulóját. Erre az alkalomra mindig felőlti gondosan megőrzött tengerruháját, bőven pezsgőzik – s bomlott személyiségre valló egyen zszarnokoskodással, rémületes ceremóniákkal, kényszerített szerepjátékokkal eleveníti föl a régi szép, zsidóölő, elgázosító időket. A születésnap i áldozat történelmi orgiává részegül, hogy Vera ágyában fejeződjék be: fivér és nővér évtizedek óta az egyedül „tiszt” (s számukra valamiképp tényleg egyedül lehetséges) testvérszerelmeben él. Tolókoscihoz kötött, nekik kiszolgáltatót Clara húguk mindezt látja, tudja; a polgári morál, valamint a könyvek, folyóiratok által máig erősített baloldali meggyőződés nevében alaposan meg is szenved. E hármas sorskoncentrárum némely, a második világháborúra visszatekinthető filmből (mutációként például Luchino Viscontitól) ismerős, de bizonyíthatja egy-két görög drámadomell halhatatlanságát is. Meglehet, túl tömény, didaktikus és kimódolt (az amerikai légitámadás nyomán megsebesült, megbénult Clara is háborús áldozat; a háborús bűnös Rudi hosszas bujkálása, karrierjének felívelése csak részben átlátható; a szülői ház eleve a mitológiai szörnyűségek tömkelegét zúdítja a szükségképp – csak épp eltérő módon – frusztrálódó testvérekre, és így tovább).

Korábbi két Bernhard-szerepében Sinkó László rendezői invencióval tevékenykedő színész, vagyis rendezőjének konzultánsa,